

Edyta Chmura-Szczecińska
Uniwersytet Wrocławski, Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii, Polska
ORCID: 0000-0001-7133-6802
e.w.chmura@gmail.com

Automatyzacja decyzji w prawie – pola i granice stosowania¹

Algorithmic Decision Making in law – areas and limits

Abstract

The author undertook research on the application of automated decision-making processes in law, in particular in the course of issuing administrative decisions and court rulings. It was assumed that in the process of law automation, a person should play a leading role, and granting specific verification (supervisory) competences will not only strengthen the public's confidence in further computerization of the law, but will also guarantee fundamental rights, including the right to court and the right to privacy. The author tries to show that further development will depend on the position of a human being in the system of law automation. The purpose of the article is to present which specific safeguards and legal solutions should be introduced in connection with the automation of the decision-making process in public administration and the judiciary. In further research, the author focuses on whether the proposed solutions will increase public confidence in automation / artificial intelligence.

Keywords: automation of law, Artificial Intelligence and law, data science, data mining and machine learning, algorithmic, neuron networks

¹ Dane statystyczne zebrane w wyniku badania ankietowego zostały opracowane przez dr Justynę Włodarczyk-Madejską, redaktor statystyczną „Studiów Prawniczych”.

Abstrakt

Autorka podjęła badania nad zastosowaniem zautomatyzowanych procesów decyzyjnych w prawie, w szczególności w toku wydawania decyzji administracyjnych oraz orzeczeń sądowych. Założono, że w procesie automatyzacji prawa nadrzędną rolę powinien odgrywać człowiek, a przyznanie mu konkretnych kompetencji weryfikujących (nadzorczych) nie tylko wzmocni zaufanie społeczeństwa do dalszej informatyzacji prawa, ale także zagwarantuje należytą realizację praw podstawowych, w tym prawa do sądu oraz prawa do prywatności. Autorka wykazuje, że od umiejscowienia człowieka w systemie automatyzacji prawa zależy będzie jego dalszy rozwój. Jednocześnie celem artykułu jest prezentacja *de lege ferenda* konkretnych regulacji i rozwiązań prawnych związanych z automatyzacją procesu decyzyjnego w organach administracji publicznej i sądownictwie. W dalszych badaniach autorka skupiła się na tym, czy zaproponowane (przykładowe) rozwiązania spowodują wzrost zaufania społeczeństwa do automatyzacji / sztucznej inteligencji.

Słowa kluczowe: automatyzacja prawa, sztuczna inteligencja i prawo, uczenie maszynowe, algorytm, sieci neuronowe

1. Wprowadzenie

Kwestia wydawania rozstrzygnięć, w szczególności w postaci orzeczeń sądowych, przez system informatyczny pojawia się często w kontekście informatyzacji sądownictwa². Wątpliwości budzą przede wszystkim tezy, jakoby maszyna miała zastąpić człowieka – sędziego – a w konsekwencji człowiek byłby zobligowany do podporządkowania się woli maszyny, co finalnie prowadzi do marginalizacji roli człowieka na rzecz jego tworu.

Podjmując dyskusję o automatyzacji sądownictwa, organów ścigania czy administracji, trzeba przede wszystkim zaznaczyć, że zarówno ze względów natury konstytucyjnej, jak i rozważań teoretyczno-filozoficznych, zastąpienie człowieka doskonałym – z technologicznego punktu widzenia – systemem informatycznym nie jest możliwe. Niemniej, zamykanie się na rozwiązania informatyczne, które usprawniają i przyspieszają powtarzalne procesy, nie działa ani na korzyść stron zainteresowanych rozstrzygnięciem, ani też osób decyzyjnych, które muszą dokonywać rozstrzygnięć.

² Ł. Goździaszek, *Perspektywy wykorzystania sztucznej inteligencji w postępowaniu sądowym*, „Przegląd Sądowy” 2015, nr 10, s. 46-60.

Wydaje się, że stworzenie odpowiednich gwarancji i regulacji prawnych mogłoby otworzyć drogę do zaakceptowania zautomatyzowanego podejmowania decyzji nawet w procesie sądowym, zwłaszcza, że w europejskim porządku prawnym funkcjonują już namiastki takowych systemów³.

Na wstępie skonstatować trzeba, że sędziowie wydają rozstrzygnięcia opierając się na istniejącej linii orzeczniczej i sugerując się podobnym stanem faktycznym, oceną materiału dowodowego, etc. Czy zasadne jest zatem sprzeciwianie się, aby to maszyna wyszukiwała sprawy podobne do rozpoznawanej? Natomiast przy sporządzaniu treści decyzji administracyjnej, gdy rozstrzygnięcie będzie zgodne z żądaniem strony, czemu służyć miałyby sprzeciw automatycznemu przetwarzaniu danych przy tworzeniu projektu dokumentu?

Obie zarysowane powyżej sytuacje odnoszą się do metod wykorzystania sztucznej inteligencji w prawie, bez względu na jego dziedzinę. Wydawanie przez sędziego wyroku na podstawie automatycznego przetwarzania danych z zasobów spraw już rozstrzygniętych, to nic innego jak analiza predykcyjna. System informatyczny na podstawie danych nowej sprawy wyszukuje podobne stany faktyczne niejako z przeszłości, podając także treść rozstrzygnięcia, podstawę prawną etc. Z kolei z automatyzacji tworzenia dokumentów prawnych korzystają już na tę chwilę organy administracji publicznej, wydając chociażby zaświadczenia. Jak daleko może sięgać proces zautomatyzowanego podejmowania decyzji? Wydaje się, że nie ma przeszkód, aby spróbować połączyć analizę predykcyjną z automatyzacją tworzenia dokumentów. Wtedy system informatyczny nie tylko znajduje rozwiązanie, lecz także nadaje mu odpowiednią formę prawną.

Na gruncie powyższego przykładu trzeba poddać pod dyskusję jednak nie to, jak technicznie miałyby to wyglądać, ale czy społeczeństwo – i jednocześnie każda jednostka, wobec której zapadałaby w ten sposób wiążąca ją decyzja – są na to gotowe. Czy zaproponowanie tzw. wentyli bezpieczeństwa w postaci finalnego zaakceptowania projektu maszyny przez sędziego będzie dla jednostki satysfakcjonujące? W jaki sposób człowiek miałby sprawować realny

³ Tytułem przykładu, przepis art. 8 zd. 2 rozporządzenia (WE) nr 1896/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z 12 grudnia 2006 r. ustanawiającego postępowanie w sprawie europejskiego nakazu zapłaty, Dz.Urz. UE L 399 z 30.12.2006 r., s. 1–32 zakłada możliwość automatycznego badania pozwu, hipotetycznie dopuszczając wydawanie w postępowaniu cywilnym rozstrzygnięć bez udziału człowieka. Takie rozwiązanie jest fakultatywne dla państw członkowskich, natomiast polski ustawodawca nie skorzystał z tej możliwości - stąd europejskie postępowanie nakazowe przed polskimi sądami nie jest zautomatyzowane; zob. Ł. Goździaszek, *Perspektywy...*, s. 51.

nadzór nad procesem decyzyjnym komputera? Jakie mechanizmy kontroli społecznej trzeba stworzyć, aby zagwarantować poszanowanie podstawowych praw człowieka?

W odniesieniu do postawionych powyżej pytań, przyznać trzeba, że środek ciężkości dyskusji o zastosowaniu coraz dalej idącej automatyzacji w prawie przesuwają się z kwestii technicznych na rolę człowieka w tym procesie. Nie sposób bowiem przyjąć, że proces automatyzacji odbywałby się bez udziału człowieka. Czy wystarczy, że będzie on weryfikował i nadzorował zautomatyzowane decyzje? W jaki sposób wpłynie to na jakość wydawanych rozstrzygnięć? Celem niniejszego artykułu jest przesunięcie ciężaru toczącej się dyskusji o zastosowaniu automatyzacji decyzji w prawie z kwestii technicznych, pojawiających się błędów i niedoskonałości programów komputerowych na rolę człowieka w całym procesie. Z tego względu osiã dalszych rozważań będą proponowane przez badaczy, teoretyków i praktyków prawa rozwiązania mające na celu takie ukształtowanie procesu automatyzacji, aby w przypadku nieścisłości lub błędu maszyny, człowiek mógł zareagować skutecznie. Wydaje się, że w toczącym się dyskursie o sztucznej inteligencji nie dostrzega się w wystarczającym stopniu nadrzędnej roli człowieka.

Jeszcze przed poczynieniem szczegółowych rozważań, należy wyjaśnić zastosowane w artykule pojęcia. Przez system zautomatyzowanego podejmowania decyzji należy rozumieć „procedury, w których podejmowanie decyzji jest początkowo delegowane na inną osobę lub instytucję, która następnie wykonuje tę czynność z pomocą automatycznych modeli podejmowania decyzji⁴”. Systemy te są stosowane jako nazwa całego procesu podejmowania decyzji, którego uczestnikiem – obok człowieka – stają się algorytmy zapisane w kodzie komputerowym, charakteryzujące się różnym poziomem zaawansowania i złożoności. Technologie AI są tylko jednym z możliwych narzędzi wykorzystywanych do tworzenia automatycznych modeli podejmowania decyzji. W niektórych wypadkach stosowane algorytmy są bardzo proste i nie korzystają ze sztucznej inteligencji, wciąż jednak stanowią element społeczno-technologicznego systemu zautomatyzowanego podejmowania decyzji⁵.

⁴ Definicja została skonstruowana przez Fundację Algorithm Watch i udostępniona w: *Automating Society Report 2019*, <https://algorithmwatch.org/en/automating-society/> [dostęp: 15.07.2020].

⁵ N. Mileszyk, B. Paszcza, A. Tarkowski, *AlgoPolska. Zautomatyzowane podejmowanie decyzji w służbie społeczeństwu*, <https://centrumcyfrowe.pl/algopolska-raport/#landing-page> [dostęp: 11.07.2020].

Natomiast złożone i wieloznaczne pojęcie sztucznej inteligencji proponuję rozumieć jako technologię, która może, ale nie musi, być wykorzystywana w procesie zautomatyzowanego podejmowania decyzji. W ślad za definicją Johna McCarthy'ego, przyjąć należy, że jest to „inżynieria tworzenia inteligentnych maszyn”, czyli wyposażenia komputerów w umiejętność dokonywania czynności poznawczych (przetwarzania, przewidywania, rozpoznawania)⁶.

2. Stan badań nad automatyzacją w prawie

Największe szanse, a zarazem największe wątpliwości, dotyczą wykorzystania w sądach tzw. analityki predykcyjnej. Ogólna definicja pojęcia opisuje je jako „proces wydobywania informacji z istniejących zbiorów danych w celu określenia wzorów i przewidywania przyszłych zdarzeń. W działalności biznesowej modele i analizy predykcyjne są wykorzystywane do analizowania bieżących i historycznych danych w celu prognozowania zachowań konsumentów oraz identyfikacji potencjalnych zagrożeń i możliwości dla firmy”⁷.

Analizę predykcyjną już w chwili obecnej wykorzystują kancelarie prawne, głównie w państwach kultury *common law*. Systemy informatyczne biorą pod uwagę nie tylko stan faktyczny sprawy i ujawnione dowody, lecz także badają linię orzeczniczą w sądzie danego okręgu czy też konkretnego sędziego. Tytułem przykładu, na podstawie tak przeprowadzonej analizy prawnicy mogą dojść do wniosku, że szanse na wygranie sprawy w sądzie w X są nie mniejsze niż 70%, natomiast w sądzie Y spadają do 55%. Natomiast w wypadku, gdy będzie orzekał sędzia Z, szanse na wygraną w sądzie Y wzrosną do 60%.

Gdyby analizę predykcyjną przenieść do sądu, sędzia rozpoznający sprawę mógłby uzyskać, z pominięciem długotrwałego i żmudnego procesu przeglądu orzecznictwa, dane wskazujące na sposób rozstrzygnięcia w podobnych stanach faktycznych. Z systemu teleinformatycznego mógłby uzyskać informację, że w badanym okresie zostało wydanych w sprawie posiadania substancji odurzających N wyroków, z czego dla ilości substancji w przedziale X-XX gramów, w 60% orzeczeń zastosowano karę ograniczenia wolności, 20% – karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania – także w 20% wyroków zapadła decyzja o warunkowym umorzeniu postępowania.

⁶ [Sztuczna Inteligencja]. *Słownik*, <https://www.sztucznainteligenca.org.pl/definicja/sztuczna-inteligencja/> [dostęp: 29.04.2021].

⁷ *Analityka predykcyjna – słownik pojęć*, <https://algolytics.pl/analityka-predykcyjna-sownik-pojec/> [dostęp: 18.06.2021].

Już w roku 1963 r. Reed C. Lawlor przypuszczał, że pewnego dnia komputery będą w stanie analizować i przewidywać wyniki orzeczeń sądowych, zaś wiarygodne przewidywanie działalności sędziów zależeć będzie od naukowego zrozumienia, w jaki sposób prawo i fakty wpływają na odpowiednich decydentów, tj. sędziów⁸.

Pierwsze badania nad przewidywaniem orzeczeń sądowych dotyczyły spraw karnych i koncentrowały się w dużej mierze na analizie i przewidywaniu decyzji sędziów na podstawie tzw. informacji nietekstowych – brano pod uwagę przede wszystkim charakter i wagę przestępstwa. Prowadzący badania w roku 1957 r. F. Kort, stosując metody ilościowe, wykazywał, że po zidentyfikowaniu elementów faktycznych, mających wpływ na decyzję, należy wyprowadzić dla nich odpowiednie wartości liczbowe, a następnie za pomocą odpowiedniej formuły, przewidzieć decyzje pozostałych przypadków w określonym obszarze⁹. Próby dokonania analizy predykcyjnej podjęli także S. Nagel¹⁰ (1963 r.), R. Keown¹¹ (1980 r.), J.A. Segal¹² (1984 r.), J. Popple¹³ (1996 r.), B.E. Lauderdale i T.S. Clark¹⁴ (2012 r.).

⁸ R.C. Lawlor, *What Computers Can Do: Analysis and Prediction of Judicial Decisions*, „American Bar Association Journal” 1963, nr 4, s. 337-344.

⁹ F. Kort, *Predicting Supreme Court Decisions Mathematically: A Quantitative Analysis of the Right to Counsel Cases*, „American Political Science Review” 2013, t. 51, nr 1, s. 1-12, <https://www.doi.org/pl/10.2307/1951767>.

¹⁰ S. Nagel, *Applying Correlation Analysis to Case Prediction*, „Texas Law Review” 1964, t. 42, s. 1006-1017.

¹¹ R. Keown, *Mathematical Models for Legal Prediction*, „Computer Law Journal” 1980, t. 2, nr 1, s. 829-862, <https://repository.law.uic.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1618&context=jitpl&httpsredir=1&referer=> [dostęp: 1.05.2021].

¹² J. Segal przeprowadzał analizy decyzji dotyczących przeszukania i zatrzymania rzeczy (konfiskaty). Jednym z celów badań było wykazanie, że Sąd Najwyższy częściej wydaje przychylne decyzje na rzecz rządu federalnego niż wobec stanów. Ponadto model miał wartość nie tylko predykcyjną, ale również wyjaśniającą. Zob. J.A. Segal, *Predicting Supreme Court Cases Probabilistically: The Search and Seizure Cases, 1962–1981*, „American Political Science Review” 2014, t. 78, nr 4, s. 891-900, <https://www.doi.org/10.2307/1955796>.

¹³ J. Popple, *A Pragmatic Legal Expert System. Applied Legal Philosophy Series*, Dartmouth 1996, s. 130.

¹⁴ Badacze wprowadzili nowe podejście, które wykorzystywało informacje o merytorycznym podobieństwie między sprawami, aby oszacować preferencje sędziów, które różnią się na przestrzeni czasu oraz w zależności od istotnych kwestii prawnych. Wykazali, że model pozwalający zmieniać w czasie preferencje w zależności od kwestii merytorycznych jest znacznie lepszym predyktorem decyzji niż taki, który pozwala zmieniać preferencje tylko w czasie. W konsekwencji istnieją znaczące różnice w tożsamości mediany wymiaru sprawiedliwości w różnych obszarach prawa we wszystkich okresach współczesnego sądu. Wyniki te sugerują potrzebę ponownego rozważenia badań empirycznych i teoretycznych, które opierają się na

Dla zobrazowania efektywności analityki predykcyjnej w orzeczeniach sądowych, przytoczyć należy najnowsze wyniki badań N. Aletrasa, V. Lamposa i in., w zakresie przewidywania orzeczeń sądowych Europejskiego Trybunału Praw Człowieka¹⁵. Wskazani badacze założyli, że opublikowane przez Europejski Trybunał Praw Człowieka wyroki mogą być wykorzystane do analizy tekstowej dla prognoz *ex ante* wyników, przy założeniu, że istnieje wystarczające podobieństwo tekstowe (literalne) między niektórymi fragmentami tekstu opublikowanych wyroków, a wnioskami złożonymi do ETPCz. Badacze, z uwagi na przystępną strukturę wyroku Trybunału, podzielili go na cztery sekcje:

- 1) okoliczności sprawy;
- 2) właściwe prawo krajowe;
- 3) prawo porównawcze;
- 4) rozstrzygnięcie.

Analizie tekstowej została osobno poddana każda sekcja, co pozwoliło badaczom na wniosek, że predykcja jest najdokładniejsza w sekcji dotyczącej stanu faktycznego sprawy (okoliczności), co oznacza, że sędziowie reagują przede wszystkim na fakty sprawy, a nie na argumenty prawne¹⁶.

Ponadto, system informatyczny, na podstawie wyroków stwierdzających naruszenie konkretnego artykułu Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności¹⁷, wyodrębnił słowa kluczowe dla naruszenia artykułu i tych słów wyszukiwał w składanych do Trybunału pismach. Tytułem przykładu, o prawdopodobieństwie naruszenia art. 3 konwencji (zakaz tortur) mogło świadczyć użycie słów takich jak: więzienie, zatrzymany, wizyta, dostęp, jedzenie, życie, wsparcie, odwiedzone, ustanowienie, standard, przeludnienie, kontakt, policja, oficer, leczenie, policjant, chory, siła, dowód, złe traktowanie, aresztowanie, zarzut, komisariat policji, poddany, aresztowany, doprowadzony, rzekomo, leczony, pobity, szkoda, ochrona, nieudane, roszczenie, połączenie,

istnieniu jednej kluczowej mediany sprawiedliwości. Zob. B.E. Lauderdale, T.S. Clark, *The Supreme Court's Many Median Justices*, „American Political Science Review” 2012, t. 106, nr 4, s. 847-866, <https://doi.org/10.1017/S0003055412000469>.

¹⁵ N. Aletras, D. Tsarapatsanis, D. Preoțiu-Pietro, V. Lampos, *Predicting Judicial Decisions of the European Court of Human Rights: a Natural Language Processing Perspective*, „PeerJ Computer Science” 2016, nr 2, s. 93-109, <https://doi.org/10.7717/peerj-cs.93>.

¹⁶ W pełnej treści raportu, w oparciu o najdokładniejszy wynik predykcji w zakresie okoliczności faktycznych, badacze ostrożnie opowiadają się za koncepcją realizmu prawniczego.

¹⁷ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z dnia 4 listopada 1950 r., Dz.U. 1993 Nr 61, poz. 284.

region, skuteczne, unieważnione, doznał, zawieszono, niesie, rekompensata, pieniądze, Ukraina¹⁸.

We wnioskach końcowych badacze odnieśli się do możliwości zastosowania analizy predykcyjnej jako narzędzia pomocniczego dla sędziów, służącego do szybkiej identyfikacji przypadków i wyodrębnienia wzorców korelujących z pewnymi wynikami. Wskazali także, że narzędzie może być również przydatne w celu nadania priorytetu decyzyjnego skargom, w których opisywane naruszenie wydaje się najbardziej prawdopodobne.

Natomiast grupa polskich badaczy, członków Klubu Jagiellońskiego, opublikowała w lipcu 2019 r. raport pt. „AlgoPolska”, w którym opisuje funkcjonalności sztucznej inteligencji na świecie¹⁹, m.in. na rynku pracy, w opiece medycznej, pomocy społecznej, edukacji i kulturze.

Pochylając się jednak nad zastosowaniem sztucznej inteligencji w prawie, badacze przypominają, że w Polsce od początku 2018 r. we wszystkich 374. sądach powszechnych w całym kraju funkcjonuje System losowego przydziału spraw. To algorytm określa, który sędzia otrzyma konkretną sprawę do rozpatrzenia. Rozwiązanie miało zapewnić bezstronność i transparentność w przypisywaniu danej sprawy do konkretnego sędziego²⁰. Natomiast w Stanach Zjednoczonych Ameryki, wdrażane są tzw. systemy przedprocesowej oceny ryzyka²¹. System informatyczny, na podstawie danych osobowych podejrzanego, jego postawy i stosunku do popełnionego przestępstwa ocenia, jakie

¹⁸ Z kolei słowa, które świadczyć miały o braku naruszenia art. 3 konwencji, to: zabijanie, życie, uwięzienie, zwolnienie, prezydent, administracja, skazany, termin, konstytucyjny, federalny, odwołany, skazany, kontynuowany, reżim, odpowiedzialny, etc. Zob. *Predicting Judicial Decisions of the European Court of Human Rights: a Natural Language Processing Perspective*, „PeerJ Computer Science” 2016, <https://peerj.com/articles/cs-93/#table-3> [dostęp: 11.07.2020].

¹⁹ N. Mileszyk, B. Paszcza, A. Tarkowski, *AlgoPolska. Zautomatyzowane podejmowanie decyzji w służbie społeczeństwu*, <https://centrumcyfrowe.pl/algopolska-raport/#landing-page> [dostęp: 11.07.2020].

²⁰ Kontrola w SW w Toruniu wykazała, że system ten nie działa poprawnie. Niektórzy sędziowie są przeciążeni pracą, inni nie są wybierani przez długi czas. Nierówność obciążenia poszczególnych sędziów była wyraźnie zauważalna – niektórzy sędziowie otrzymywali nawet do 8 spraw więcej niż inni. Fundacja ePaństwo wystąpiła do Ministra Sprawiedliwości o uzyskanie dostępu do kodu źródłowego systemu i w grudniu 2017 r. w trybie dostępu do informacji publicznej. Minister odmówił udzielenia informacji wskazanej we wniosku, wskazując, że algorytm to informacja techniczna niebędąca informacją publiczną w rozumieniu polskiego prawa. Zob. tamże.

²¹ *The Use of Pretrial ‘risk assessment’ Instruments: a Shared State of Civil Rights Concerns*, <http://civilrightsdocs.info/pdf/criminal-justice/Pretrial-Risk-Assessment-Full.pdf> [dostęp: 29.04.2021].

jest prawdopodobieństwo, czy w razie zastosowania środków nieizolacyjnych podejmie on próbę ucieczki. Tym samym, algorytm szuka odpowiedzi na pytanie, czy zasadne jest w przypadku konkretnego podejrzanego zastosowanie środka izolacyjnego (tymczasowego aresztowania). Algorytm – podobnie jak wcześniej sędzia – sprawdza uprzednią karalność podejrzanego, stałe miejsce zamieszkania i warunki do podjęcia surowej kary²². Podobnie działa system COMPAS²³, który został stworzony w celu przewidywania ryzyka popełnienia przez przestępcę innego przestępstwa. Jego algorytm uwzględnia niektóre odpowiedzi na kwestionariusz zawierający 137 pytań. COMPAS jest wykorzystywany w niektórych stanach USA przez sędziów do decydowania o wymiarze kary²⁴. Natomiast w Kanadzie systemy informatyczne wykorzystywane są do rekomendowania warunków osadzenia więźniów, w tym wyboru współwięźniów²⁵.

Pomimo wielu płaszczyzn, na których stosowanie sztucznej inteligencji (czy też zautomatyzowanego systemu podejmowania decyzji) jest możliwe, należy zaznaczyć, że efekty działania systemu informatycznego będą takiej jakości jak dane wejściowe. Jeśli w bazie orzecznictwa, będącej podstawą dla działania algorytmu, znajdą się orzeczenia dotknięte, np. zarzutami formalnymi, ale nie zostały wzruszone – to system powieli błędy. Czy w związku z tym należy szczególnie badać dane, które staną się bazą dla działania systemu informatycznego, czy raczej przyjąć, że decyzje i orzeczenia sądowe, niewzruszone i prawomocne, powinny znaleźć się w bazie jako jeden z wzorów dalszego orzekania? Ponad wszelką wątpliwość stwierdzić trzeba, że selekcja orzeczeń na lepsze i gorsze nie jest możliwa. Jeśli system ma być obiektywny, musi korzystać z jak najpełniejszej bazy orzecznictwa. Weryfikacja danych wygenerowanych przez automat jest jednak konieczna. Wydaje się, że na tym etapie procesu automatyzacji powinien stanąć człowiek.

²² W algorytmach tego typu zawsze zachodzi obawa, że system niejako powieli wcześniejsze uprzedzenia i błędy. Innymi słowy, wskazuje się, że algorytmy te są tak inteligentne, jak ich dane wyjściowe. Jeśli dane będą nacechowane pewnymi uprzedzeniami społecznymi (np. dotyczących koloru skóry, narodowości), to system także je zastosuje.

²³ Correctional Offender Management Profiling for Alternative Sanctions.

²⁴ E. Loomis, jeden ze skazanych, których wyrok został wydany w oparciu również o COMPAS, próbował podważyć legalność tej procedury. Sąd Najwyższy Stanu Wisconsin oddalił jednak apelację, twierdząc, że wyrok byłby taki sam, gdyby decyzja nie została wydana przez system informatyczny.

²⁵ Wyrok Sądu Najwyższego Kanady z 13 czerwca 2018 r. w sprawie *Ewert v. Canada*, 2018 SCC 30, „Supreme Court Reports” 2018, nr 2, poz. 165.

3. Przebieg badań

Na gruncie już poczynionych rozważań można stwierdzić, że wykorzystanie procesu automatyzacji w organach administracji publicznej czy w sądach jest szansą dla zrealizowania postulatów odciążenia sędziów i organów decyzyjnych, a co za tym idzie – przyspieszenia postępowań. Nie należy jednak zapominać, że choć rozpoznawanie spraw w terminach rozsądnych jest jednym z celów postępowań, to jednak nie jedynym i nie nadrzędnym. Z tego względu, system zautomatyzowanego podejmowania decyzji musi być tak skonstruowany, aby został przez społeczeństwo zaakceptowany i jednocześnie budził zaufanie.

Wydaje się, że ramy prawne systemów informatycznych podejmujących decyzje w sposób zautomatyzowany w pierwszej kolejności muszą umieszczać człowieka w całym procesie automatyzacji. Jak już było wykazywane wcześniej, dyskusja nad sztuczną inteligencją wciąż oscyluje wokół możliwości technicznych systemów, ich błędów i ograniczeń. Tymczasem, wydaje się, że to człowiekowi należy przyznać odpowiednie kompetencje – być może weryfikujące – a nawet nadzorujące cały proces automatyzacji.

Brak konkretnych rozwiązań regulujących działanie systemu automatyzującego podejmowanie decyzji w postępowaniach administracyjnych czy sądowych powoduje, że po stronie obywateli nie zaistnieje zaufanie do dalszej informatyzacji prawa.

W tym kontekście postawiono następujące pytania badawcze:

- 1) w jakich sprawach dalsza informatyzacja prawa jest akceptowana?;
- 2) czy i jakie konkretnie zabezpieczenia i rozwiązania prawne należy wprowadzić w związku z automatyzacją procesu decyzyjnego w organach administracji publicznej i sądownictwie?;
- 3) czy zaproponowane rozwiązania spowodują wzrost zaufania społeczeństwa do automatyzacji/sztucznej inteligencji?

Celem postawionych pytań jest przede wszystkim poznanie opinii ekspertów odnośnie do zagadnienia automatyzacji decyzji w prawie.

W badaniach zastosowano analizę treści dokumentów oraz ankietę. W obu przypadkach przeprowadzono pilotaż, którego celem było z jednej strony, uściślenie wiedzy o środowisku, w którym przeprowadzane jest badanie, z drugiej, sprawdzenie przydatności technik i narzędzi badawczych, które były wykorzystane w badaniach. W zakresie badania dokumentów oraz ankiet w szczególności istotna była ocena wartości kwestionariusza jako

narzędzia do otrzymania poszukiwanych informacji²⁶. Pilotaż miał na celu weryfikację poprawności formułowanych pytań oraz zgodności pomiędzy zakresem przedmiotowym pytań a zakresem treściowym dokumentów. Polegał na sprawdzeniu, czy kwestionariusz ankiety do badania treści dokumentów uwzględnia wszystkie istotne problemy i czy szczegółowość pytań jest adekwatna do celów badania.

Podobny cel miało przeprowadzenie pilotażowego badania ankietowego. W tym przypadku zwrócono przede wszystkim uwagę na to, czy pytania zawarte w kwestionariuszu mają poprawną formę i czy są zrozumiałe dla adresatów, a także czy sekwencja następowania po sobie pytań jest poprawna²⁷. Badanie to miało również na celu weryfikację trafności doboru problemów będących przedmiotem badania, wykonanego na podstawie wcześniej przeprowadzonej analizy raportów i sprawozdań dotyczących badanego zagadnienia. W kwestionariuszach zawarto pytania o znacznym stopniu szczegółowości. Dzięki temu możliwa była analiza problemów szczegółowych na etapie interpretacji wyników z zastosowaniem analizy jakościowej. Jednocześnie, dzięki agregacji danych nie utracono możliwości poprawnej metodologicznie analizy ilościowej.

Istotnym źródłem danych były dokumenty w postaci raportów, sprawozdań oraz wyników dotychczas przeprowadzonych badań jakościowych (m.in. wywiadów eksperckich). Ich analiza pozwoliła na ustalenie aktualnego stanu badań, a jednocześnie umożliwiła zweryfikowanie największych wyzwań i problemów dotyczących automatyzacji w prawie. Analiza treści dokumentów, takich jak raporty i sprawozdania dotyczące działania systemów automatyzujących wykorzystywanych w Europie i na świecie, np. COMPAS²⁸

²⁶ K. Lutyńska, *Pilotaż pogłębiony. Koncepcja, realizacja i analiza materiałów pilotażowych*, [w:] Z. Gostkowski, J. Lutyński (red.), *Analiza i próby technik badawczych w socjologii. Studia pilotażowe i analizy weryfikacyjne*, t. V, Warszawa 1975, s. 26-27.

²⁷ G. Babiński, *Pytania kwestionariuszowe. Podstawowe podziały i typologie*, [w:] J. Wasilewski (red.), *Wybrane zagadnienia metodologiczno-teoretyczne badań socjologicznych*, Kraków 1984, s. 71-72.

²⁸ System przewidujący, w jakim stopniu prawdopodobne jest popełnienie kolejnego przestępstwa przez raz sprawcę. Uwzględnia rodzaj, charakter i stopień społecznej szkodliwości czynu, ale także postawę sprawcy i jego uwarunkowania środowiskowe. Pełny raport: J.L. Skeem, J.E. Loudon, *Assessment of Evidence on the Quality of the Correctional Offender Management Profiling for Alternative Sanctions (COMPAS)*, Davis 2007, <https://ucicorrections.seweb.uci.edu/files/2013/06/CDCR-Skeem-EnoLouden-COMPASeval-SECONDREREVISION-final-Dec-28-07.pdf> [dostęp: 15.07.2020] oraz T. Brennan, B. Dieterich, M. Breitenbach, B. Mattson, *A Response to "Assessment of Evidence on the Quality of the Correctional Offender Management Profiling for Alternative Sanctions (COMPAS)"*, Traverse City 2009, http://www.northpointeinc.com/files/whitepapers/Response_to_Skeem_Louden_Final_071509.pdf [dostęp: 15.07.2020].

(Stany Zjednoczone Ameryki, 2007), Predictive Policing P4²⁹ (Stuttgart, 2015-2016), PredPol³⁰ (Los Angeles, 2016), pozwoliły na wyodrębnienie słabych punktów i nieścisłości w działaniu zautomatyzowanych systemów.

Analiza raportów z działania najszerzej używanych systemów informatycznych wykorzystujących sztuczną inteligencję w analizie predykcyjnej pozwoliła na ujawnienie licznych kwestii, które należy objąć stosownymi regulacjami ochronnymi. Wśród nich istotną jest problematyka związana z bezpieczeństwem danych wykorzystywanych do analizy i zapewnienie ochrony prywatności osób, których dane będą przetwarzane. Szczegółowych regulacji wymagają kwestie dotyczące sposobu ich pozyskiwania, przechowywania, przetwarzania i udostępniania, np. organom ściągania. Regulacje muszą zapewnić ochronę praw podstawowych, dlatego też należy skupić się nie tylko na sposobie wykorzystywania danych, lecz także na ustaleniu niezbędnego zakresu, w jakim w ogóle powinny być one gromadzone.

Zważywszy na wyniki analizy sprawozdań z działania programów wykorzystywanych przez policję do prognozowania popełnienia przestępstwa, szczególną uwagę należy zwrócić na postulat podjęcia środków służących przeciwdziałaniu dyskryminacji. Problem ten jest szczególnie widoczny w działaniu programów typu COMPAS. Jak już wcześniej zauważono, rezultaty działania systemów opartych na sztucznej inteligencji są ściśle powiązane z danymi wejściowymi. Istnieje ryzyko powielania przez system zjawiska

²⁹ Projekt dotyczył analizy predykcyjnej w zakresie przeciwdziałania włamaniom w Badenii (Niemcy). Jego celem było zaobserwowanie, że w pewnych okolicznościach włamanie mogą skutkować kolejnymi przestępstwami w krótkim czasie i przestrzeni. Przestępstwom następczym „bliskie powtórzenia”, przewidywanym z pewnym prawdopodobieństwem dla obszaru alarmowego, należy następnie zapobiegać poprzez ukierunkowane użycie sił policyjnych, a tym samym liczba włamań zmniejsza się. Pełny raport: *Predictive Policing. Evaluation des baden-württembergischen Pilotprojekts P4*, <https://csl.mpg.de/de/forschung/projekte/predictive-policing/> [dostęp: 15.07.2020].

³⁰ PredPol do działania algorytmów wykorzystuje trzy podstawowe informacje: miejsce dokonania przestępstwa w przeszłości, dokładny czas jego popełnienia oraz jego typ. Następnie wykorzystując dane oparte o behawiorystykę, determinuje czy w danym miejscu może dojść do ponownego złamania prawa. Program uwzględnia również wszelkie informacje dodatkowe, jak choćby raporty policyjne dotyczące konkretnych rejonów, zagęszczenie ludności, typy lokali usługowych oraz planowane wydarzenia. Jak podkreślają twórcy programu, na potrzeby algorytmu nie są zbierane dane personalne, a jedynie bezosobowe informacje o zdarzeniach. System działa m.in. w Modesto w Kalifornii, gdzie odnotowano spadek liczby włamań domowych o 20%, kradzieże handlowe zmniejszyły się o 13%, kradzieże pojazdów spadły o 12%, a rabunki o 11%, podczas gdy ich personel patrolowy i budżet zostały znacznie zmniejszone. Zob. E.Rey, *Predictive Policing with Continued Results*, <https://www.predpol.com/predictive-policing-results/> [dostęp: 15.07.2020].

dyskryminacji ze względu na rasę, narodowość, uwarunkowania środowiskowe człowieka etc.

Poza przedstawionymi powyżej problemami, wyłoniono jeszcze wiele innych kwestii, które należałoby poddać szerszemu dyskursowi, jednakże ramy tego opracowania nie pozwalają na dokonanie kompleksowej oceny wszystkich trudności związanych z zastosowaniem automatyzacji w prawie. Z uwagi na powyższe, w dalszej części opracowania skupiono się na kluczowej kwestii związanej z automatyzacją, tj. na umiejscowieniu człowieka w całym procesie, tak by jego kompetencje pozwalały na skuteczny nadzór nad procesem automatyzacji, a w konsekwencji – przeciwdziałanie potencjalnym błędom systemu, weryfikowanie jego działania czy też niejako naprawianie błędów. Ukierunkowując dalsze badania na kwestię weryfikacji i nadzoru nad systemem informatycznym, oparto się na ustaleniu, że odpowiednie normy prawne zabezpieczające prawo jednostki do weryfikacji zautomatyzowanej decyzji wpływają na wzrost zaufania społeczeństwa do informatyzacji prawa. Na tym etapie badań podjęto próbę skonkretyzowania rozwiązań, które mogłyby pogłębić zaufanie społeczeństwa do sztucznej inteligencji. W tym celu zaproponowano modelowe regulacje, które stawiałyby człowieka jako podmiot ostatecznie weryfikujący zautomatyzowane decyzje. Zaproponowano dwa rozwiązania:

- 1) zautomatyzowane decyzje (orzeczenia) miałyby być projektami zatwierdzanymi każdorazowo przez człowieka;
- 2) zautomatyzowane decyzje (orzeczenia) byłyby wiążące dla adresata bez zatwierdzenia przez człowieka, ale wniesienie sprzeciwu od zautomatyzowanej decyzji eliminowałoby zautomatyzowaną decyzję z obrotu i powodowałoby skierowanie sprawy do rozpoznania z pominięciem procesów automatyzacji.

Ponadto zaproponowano rozwiązanie dające jednostce prawo (a nie obowiązek) oddania sprawy do rozpoznania w sposób zautomatyzowany (decyzje / orzeczenia sądowe miałyby być wydawane tylko na wyraźne żądanie strony).

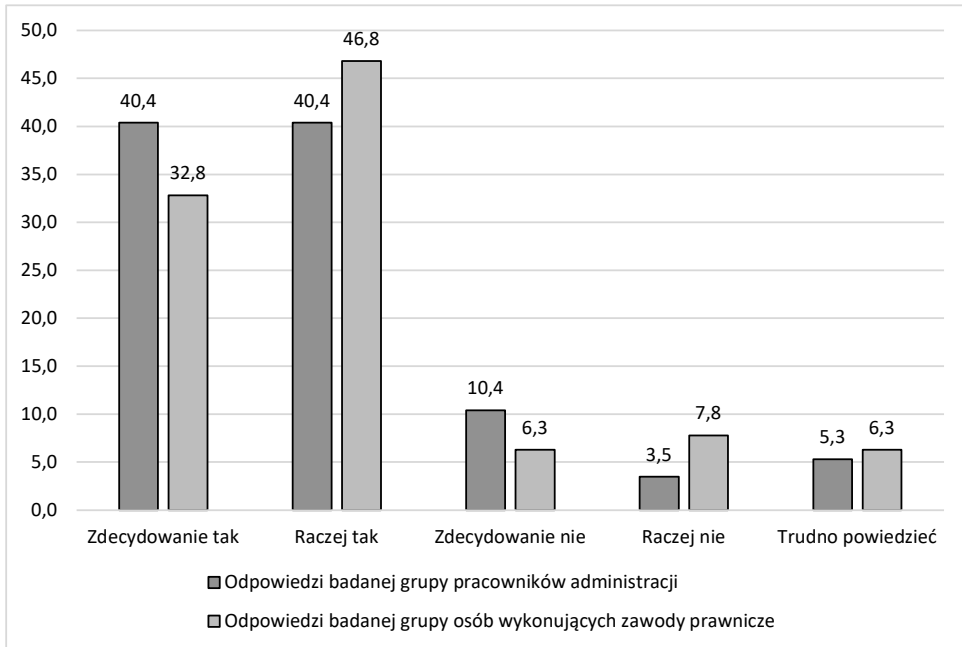
Przeprowadzone badanie ankietowe miało na celu weryfikację i uzupełnienie materiału badawczego uzyskanego na podstawie analizy treści raportów i sprawozdań. Zatem spełniało ono zarówno funkcję eksploracyjną, jak i weryfikacyjną w stosunku do wyników uzyskanych podczas wcześniejszych etapów badań. W ankiecie respondenci zostali zapytani o to, w jakich sprawach automatyzowane procesy decyzyjne byłyby przez nich akceptowalne. W kwestionariuszu znalazły się zarówno pytania o sprawy administracyjne, jak i sprawy, gdzie właściwe do rozpoznania są sądy powszechne.

Badania przeprowadzono we Wrocławiu, w okresie 1 czerwca 2020 r. – 14 lipca 2020 r. wśród grupy prawników w liczbach: 57 osób pracujących w organach administracji samorządowej (posiadających kompetencję do wydawania decyzji administracyjnych) oraz radców, adwokatów, sędziów i prokuratorów (w tym aplikantów) w liczbie 64. Kwestionariusz ankiety, w formie elektronicznej, skierowano do osób bezpośrednio zaangażowanych w stosowanie prawa. Uznano, że z uwagi na bezpośredni kontakt tych osób z praktyką prawniczą, wyniki będą kluczowe dla uzyskania wiarygodnych informacji. Wszelkie wnioski, z uwagi na celowy dobór grupy badanej, interpretować należy z zastrzeżeniem, że odnoszą się do tej właśnie wąskiej grupy. Autorka, chcąc zagwarantować respondentom pełną anonimowość, nie pytała o staż pracy czy płeć sędziów i pracowników administracji. Ankieta składała się z pytań zamkniętych i została podzielona na dwie części.

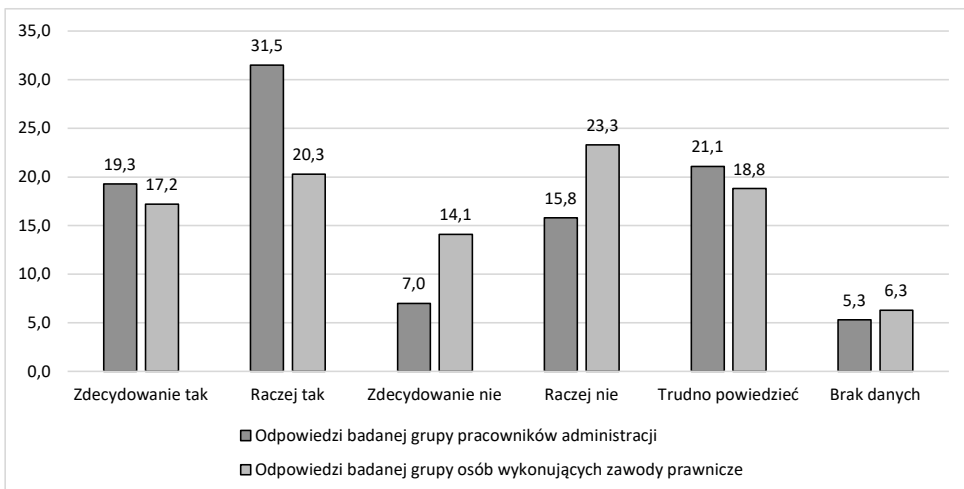
Badając odpowiedzi pracowników administracji samorządowej, wskazać należy, że większość z nich opowiada się za automatyzacją w sprawach administracyjnych o prostym stanie faktycznym, takich jak przyznawanie świadczeń czy nakładanie opłat – ponad 40,4% odpowiedzi „zdecydowanie tak” oraz dokładnie tyle samo „raczej tak”. Podobnie odpowiedzieli respondenci z drugiej grupy, obejmującej przedstawicieli korporacji prawniczych, sędziów oraz prokuratorów (por. wykres 1).

Natomiast pracownicy administracji zapytani o sprawy sądowe (choć nadal o dosyć nieskomplikowanej naturze) wyrazili już mniejsze poparcie dla automatyzacji niż w sprawach administracyjnych. Najwięcej osób (18) odpowiedziało „raczej tak”, 12 – „trudno powiedzieć”. Z kolei sędziowie oraz prawnicy korporacyjni byli zdecydowanie bardziej sceptyczni wobec zautomatyzowanych decyzji w sprawach cywilnych – „raczej nie” oraz „zdecydowanie nie” odpowiedziało łącznie 37,4% (por. wykres 2).

Wykres 1. Porównanie odpowiedzi dwóch grup respondentów na pytanie nr 1: Czy zautomatyzowane decyzje powinny być wydawane przez organy administracji publicznej w sprawach o prostym stanie faktycznym? (w %)

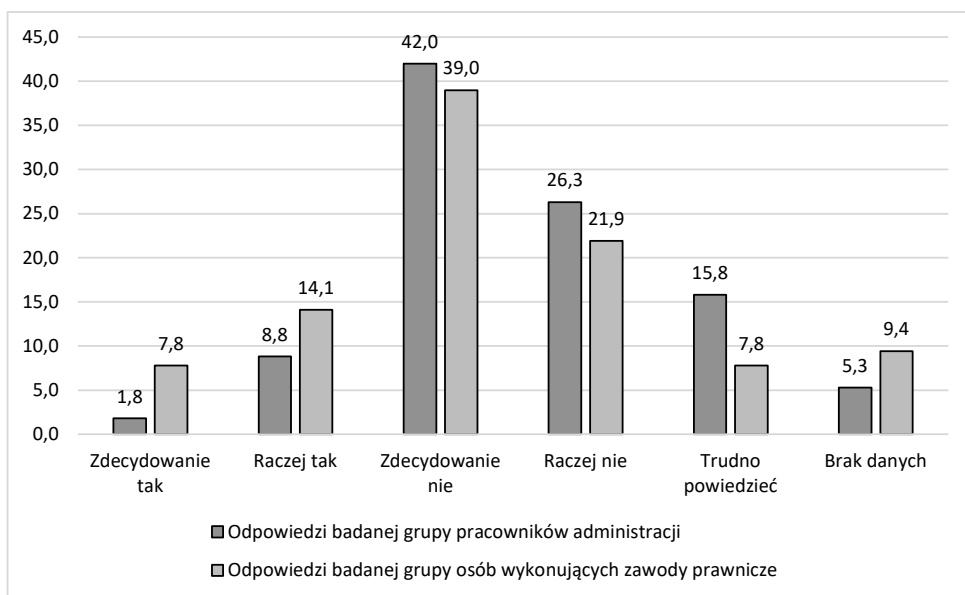

Wykres 2. Porównanie odpowiedzi dwóch grup badanych na pytanie nr 2: Czy zautomatyzowane decyzje powinny być wydawane przez sądy w sprawach o zapłatę, o zachówek, a także mogących zakończyć się w drodze ugody sądowej? (w %)

Natomiast w przypadku spraw rodzinnych najczęściej osób z grupy pracowników administracji zdecydowanie opowiedziało się przeciwko automatyzacji („zdecydowanie nie – 42,0% oraz „raczej nie” – 26,3%). Podobnie odpowiadali sędziowie i prawnicy korporacyjni. Przychylnych odpowiedzi w kwestii automatyzacji w sprawach rodzinnych w grupie przedstawicieli zawodów prawniczych było 14 (por. wykres 3).

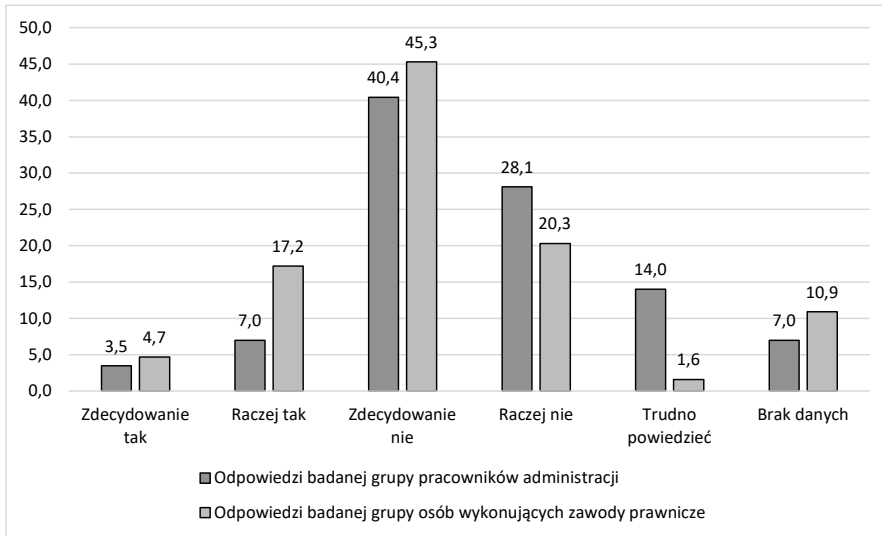
Wykres 3. Porównanie odpowiedzi dwóch badanych grup na pytanie nr 3: Czy zautomatyzowane decyzje powinny być wydawane w sprawach rodzinnych (takich jak rozwód, alimenty)? (w %)

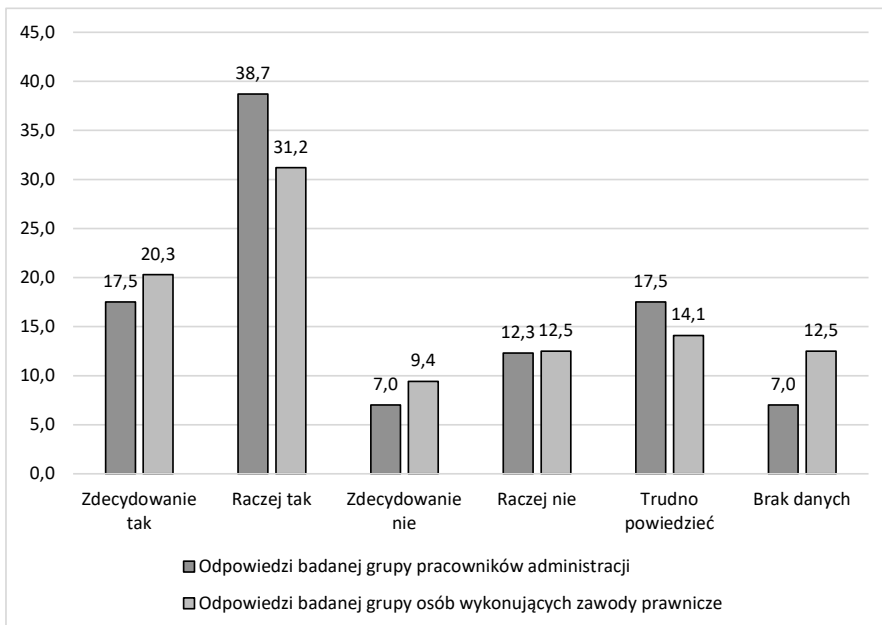
Zapytani o akceptację dla zautomatyzowanych decyzji w sprawach karnych, respondenci z grupy pierwszej, podobnie jak w przypadku spraw rodzinnych, pozostawali sceptyczni – blisko 70% udzieliło odpowiedzi „zdecydowanie nie” oraz „raczej nie”. Podobnie odpowiadali respondenci z drugiej grupy – większość „zdecydowanie nie” oraz „raczej nie” (por. wykres 4).

Zapytani w dalszej kolejności o akceptację automatycznej decyzji, gdy strona tego żąda, nawet w postępowaniu karnym, pracownicy administracji wyrazili akceptację dla takiego rozwiązania: „raczej tak” – 38,7%, „zdecydowanie tak” – 17,5% (por. wykres 5).

Wykres 4. Porównanie odpowiedzi dwóch badanych grupy na pytanie nr 4: Czy zautomatyzowane decyzje powinny być wydawane w sprawach karnych? (w %)

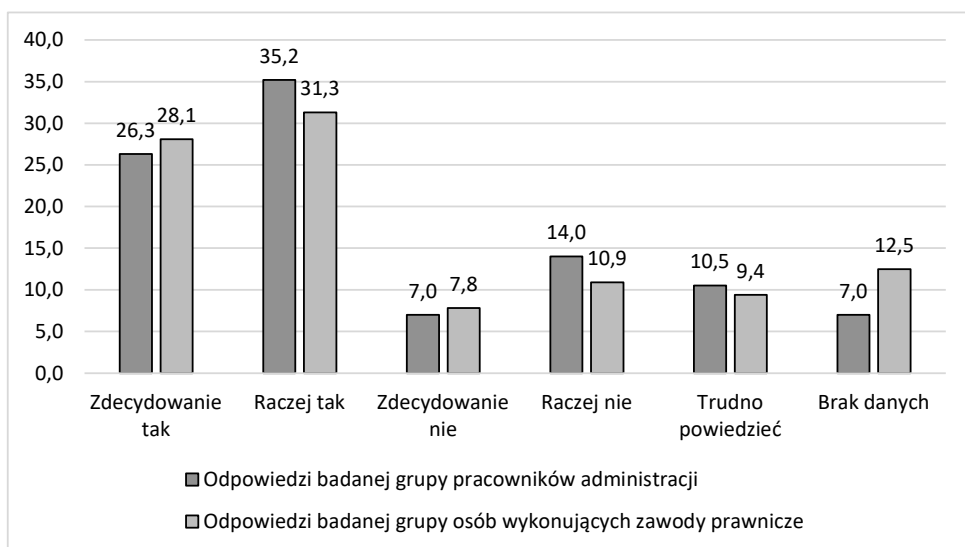
Wykres 5. Porównanie odpowiedzi badanych grup na pytanie nr 5: Czy zautomatyzowane decyzje nie powinny być wydawane w sprawach karnych, z wyjątkiem gdy strona tego żąda, np. w obliczeniu wymiaru kary przy dobrowolnym poddaniu się karze? (w %)

Podobną przychylność dla takiego rozwiązania zadeklarowali respondenci z drugiej grupy - odpowiedzi „zdecydowanie tak” oraz „raczej nie” udzieliło blisko 52% (por. wykres 5).

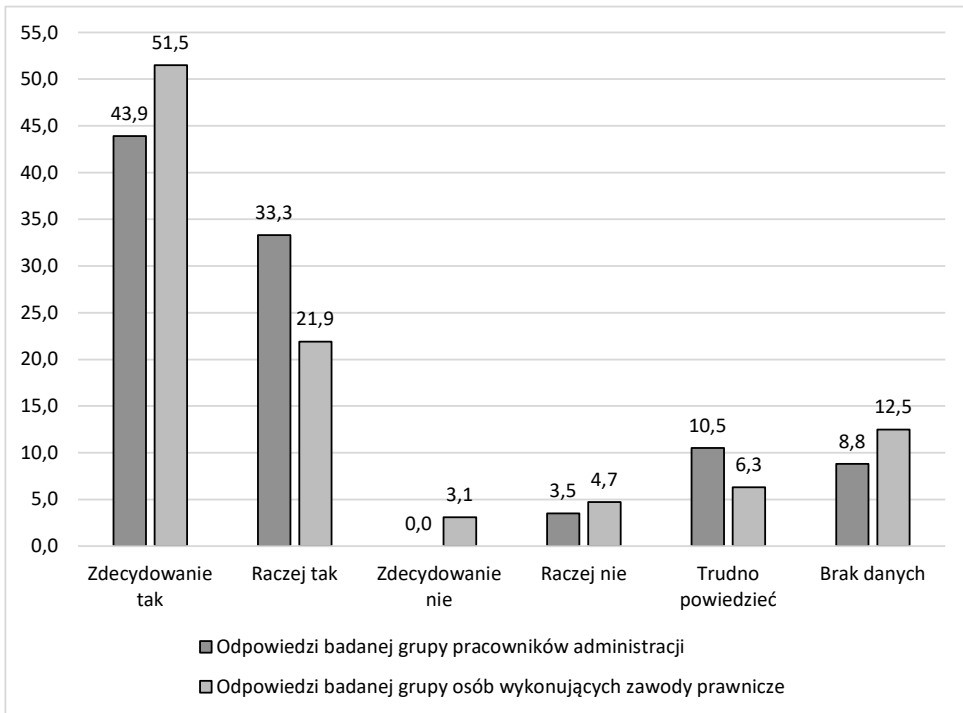
W drugiej części ankiety respondentom zadano pytania o akceptację dla konkretnych regulacji prawnych, które mogłyby zostać przyjęte dla zagwarantowania praw adresatów zautomatyzowanych decyzji. W pytaniu nr 6 zapytano o to, czy należy uzależnić wydawanie decyzji w sposób zautomatyzowany od zgody (żądania) strony, której decyzja ma dotyczyć. W tym wypadku pracownicy administracji najczęściej odpowiadali „raczej tak” (35,2%) oraz „zdecydowanie tak” (26,3%). Jeszcze większą aprobatę zyskało takie rozwiązanie ze strony sędziów i prawników korporacyjnych – łącznie prawie 60% (por. wykres 6).

Wykres 6. Porównanie odpowiedzi badanych grup pracowników administracji na pytanie nr 6: Czy zautomatyzowane decyzje (orzeczenia sądowe) powinny być wydawane tylko na wyraźne żądanie stron? (w %)

Z kolei na pytanie dotyczące zatwierdzenia zautomatyzowanej decyzji przez człowieka blisko 80% pracowników administracji wyraziło akceptację. Podobnie wśród sędziów i prawników korporacyjnych – zdecydowana większość badanych opowiedziała się za tym rozwiązaniem (por. wykres 7).

Wykres 7. Porównanie odpowiedzi badanej grupy pracowników administracji na pytanie nr 7: Czy zautomatyzowana decyzja (orzeczenie sądowe) powinny wymagać zatwierdzenia przez organ decyzyjny (człowieka)? (w %)

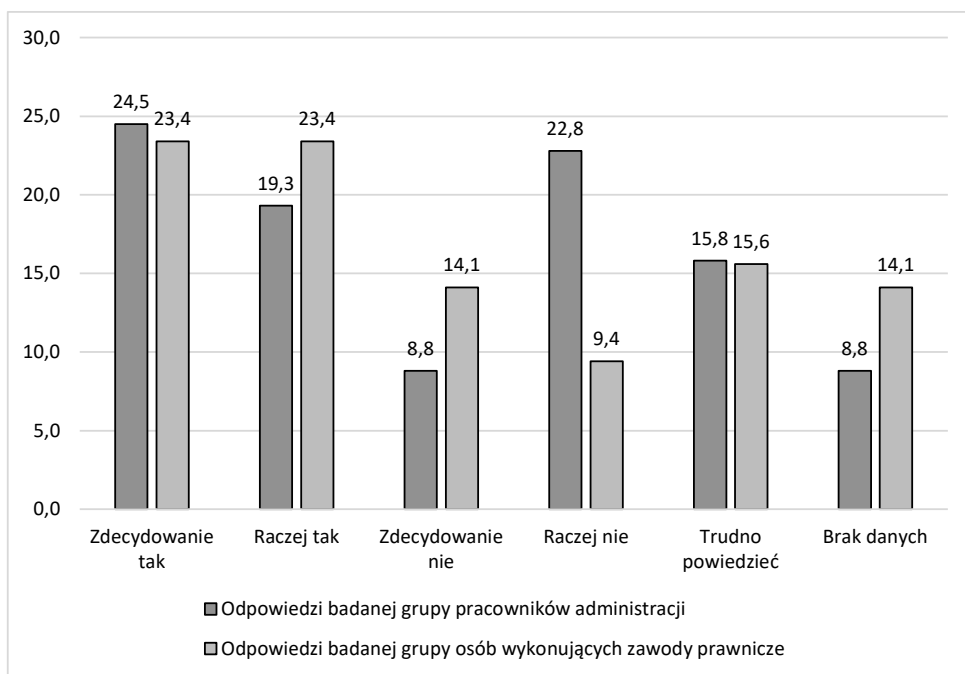
Ostatnim pytaniem o model regulacji prawnej *de lege ferenda* było pytanie, w którym zaproponowano respondentom, że zautomatyzowana decyzja (orzeczenie sądowe) nie musi być każdorazowo zatwierdzana przez człowieka, jednak stronie powinien przysługiwać środek odwoławczy (zażalenie, sprzeciw), który eliminowałby rozstrzygnięcie z obrotu i kierowałby sprawę do dalszego rozpoznania z pominięciem procesów automatyzacji.

W odpowiedziach na to pytanie największe rozbieżności stanowisk były w odpowiedziach pracowników administracji – 14 osób odpowiedziało „zdecydowanie tak” i równocześnie aż 13 – „raczej nie”. Zdecydowanie mniej rozbieżności było w odpowiedziach sędziów i prawników korporacyjnych – aprobata dotyczyła 46,8% odpowiedzi, brak aprobaty wyraziło niemal 24% badanych (por. wykres 8).

Dwa ostatnie pytania w ankiecie dotyczyły korzyści, które mogłyby wynikać z automatyzacji decyzji w organach administracji czy sądownictwie. Ponad połowa respondentów zgadzała się z twierdzeniem, że wprowadzenie systemów informatycznych z wykorzystaniem sztucznej inteligencji przyczyni-

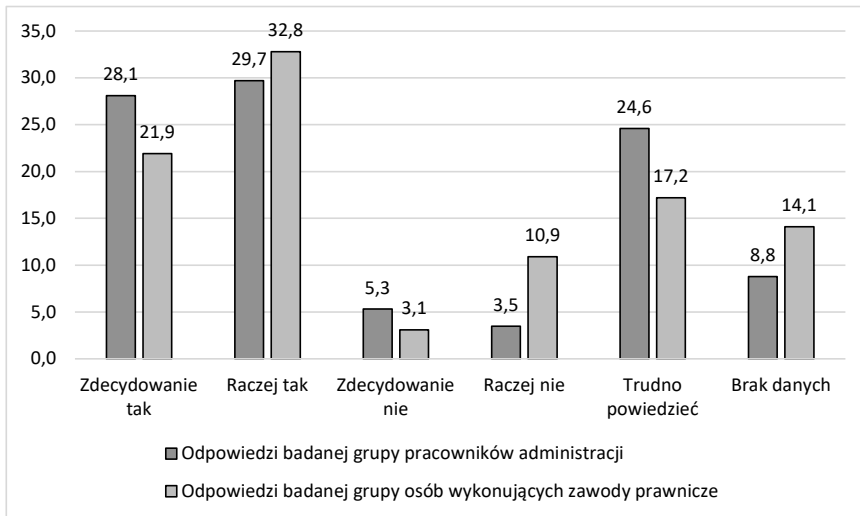
niłoby się do przyspieszenia postępowań administracyjnych czy sądowych (pytanie nr 9). Analizując odpowiedzi uczestników badania z drugiej grupy, zauważyć można więcej sceptycyzmu odnośnie przyspieszenia postępowania (por. wykres 9).

Wykres 8. Porównanie odpowiedzi badanych grup na pytanie nr 8: Czy popierasz model regulacji w którym zautomatyzowana decyzja (orzeczenie sądowe) nie musiałaby każdorazowo być zatwierdzana przez człowieka, przy czym stronie powinien jednak przysługiwać środek odwoławczy (zażalenie, sprzeciw), który eliminowałby rozstrzygnięcie z obrotu i kierowałby sprawę do dalszego rozpoznania z pominięciem procesów automatyzacji? (w %)

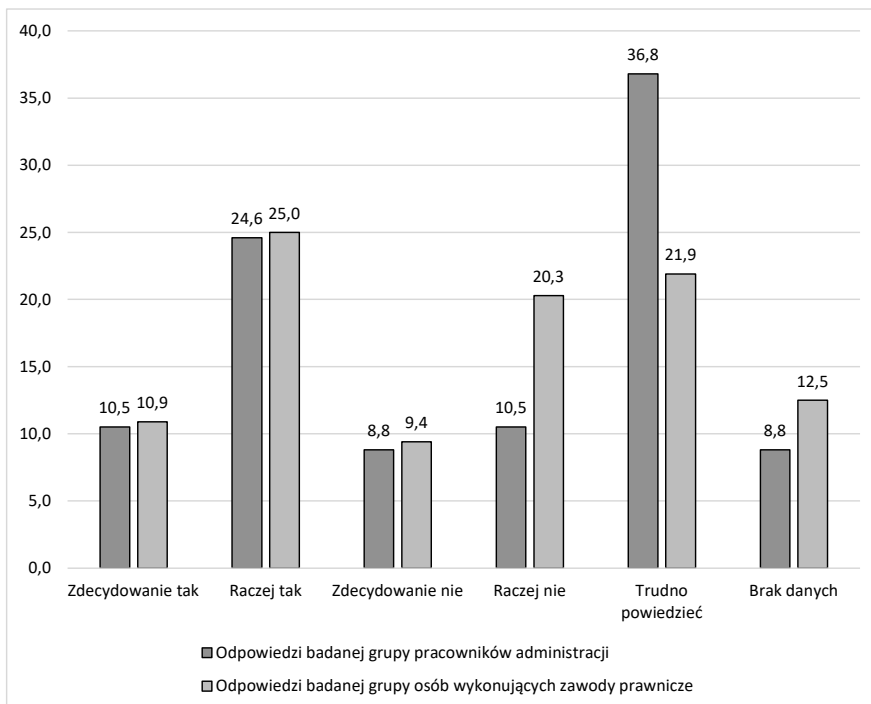

Odpowiedzi pracowników administracji na pytanie dotyczące poprawy jakości orzecznictwa nie były tak zgodne jak w pytaniu poprzednim – aż 36,8% respondentów wybrało opcję „trudno powiedzieć”. Podobnie, wśród badanych z drugiej grupy widoczna jest polaryzacja stanowisk w zakresie aprobaty takiego rozwiązania (por. wykres 10).

Wykres 9. Porównanie odpowiedzi badanych grup na pytanie nr 9: Czy automatyzacja procesu decyzyjnego w administracji / sądzie przyspieszyłaby postępowanie? (w %)

Wykres 10. Porównanie odpowiedzi badanych grup na pytanie nr 10: Czy automatyzacja decyzji (orzeczeń sądowych) wpłynęłaby korzystnie na jakość rozstrzygnięć (np. poprzez ujednoczenie orzecznictwa)? (w %)

4. Konkluzje

Należy podkreślić, że metody i techniki, wykorzystane do przeprowadzenia badań, pozwoliły na wnikliwą, a jednocześnie wieloaspektową analizę problematyki objętej badaniami. Jest to związane z przyjętym założeniem, że należy nie tylko uzyskiwać dane, lecz także je weryfikować. Sprzyjała temu komplementarność metod, wykorzystanych w badaniach, która miała charakter nie tylko metodologiczny, ale także treściowy. Dzięki skojarzeniu metod i technik wydobyto dane dotyczące wybranych problemów, niemożliwe do uzyskania w drodze badań niereaktywnych (badań treści). Możliwość taką dało przede wszystkim badanie ankietowe. Nie ulega zatem wątpliwości, że przeprowadzone badania pozwoliły dotrzeć do nieobjętych dotychczas działalnością badawczą danych odnoszących się do nieistniejących jeszcze uregulowań prawnych związanych ze stosowaniem automatyzowanych systemów decyzyjnych w organach administracji publicznej i sądach.

Analiza odpowiedzi na pytania pierwszej części ankiety pozwoliła na wyprowadzenie wniosku, że zastosowanie automatycznych procesów decyzyjnych nie jest akceptowalne w sprawach, gdzie wpływ na treść orzeczenia mają zasady współżycia społecznego, powszechne poczucie sprawiedliwości, dobra wola etc. Z uwagi na powyższe, nie ma akceptacji dla automatyzmu w sprawach rodzinnych, gdzie intuicja i zasady doświadczenia życiowego odgrywają szczególną rolę. Także w sprawach karnych, gdzie analiza postawy czy motywów działania sprawcy musi opierać się zarówno na pojęciach prawnych, jak i na uwarunkowaniach psychologicznych czy środowiskowych, aprobata dla zautomatyzowanych decyzji była znacznie mniejsza niż w przypadku spraw o prostym stanie faktycznym. Z tej części ankiety jednoznacznie wynika, że pierwsze próby wprowadzania zautomatyzowanych systemów decyzyjnych powinny mieć miejsce głównie w sprawach administracyjnych czy cywilnych, ale o stosunkowo prostym stanie faktycznym, gdzie podstawą rozstrzygnięcia będą głównie operacje matematyczne, np. sprawy o zachówek.

Natomiast analiza drugiej części ankiety odnosi się do poparcia dla zaproponowanych respondentom modeli regulacji prawnych, które miałyby zabezpieczyć ich prawa podstawowe, takie jak prawo do sądu czy prawo do prywatności. Z badań wynika, że na akceptację respondentów zasługiwał model wydawania zautomatyzowanej decyzji tylko na żądanie strony, co innymi słowy, następowałoby niejako wskutek dobrowolnej zgody na taki sposób podejmowania decyzji.

Kolejna propozycja regulacji dotyczy roli człowieka w nadzorze nad zautomatyzowanym procesem podejmowania decyzji – zatwierdzenia jej przez człowieka. Propozycja ta również spotkała się z aprobatą respondentów, co świadczy, z jednej strony o przychylności dla zautomatyzowanych decyzji pod kontrolą człowieka, natomiast z drugiej – podaje w wątpliwość sens wydawania takich decyzji – skoro człowiek musi odtworzyć proces myślowy maszyny i w konsekwencji samodzielnie podejmować decyzję. W takich układzie, maszyna jedynie sugerowałaby treść rozstrzygnięcia. Rozwiązaniem w tej sytuacji byłoby, równocześnie z podaniem przez maszynę wyniku operacji, także sposobu, w jaki maszyna doszła do ostatecznych wniosków, czyli procesu myślowego przez nią przeprowadzonego. Należy jednak zwrócić w tym miejscu uwagę na problemy wynikające z udostępnienia przez twórców programów takich danych – z uwagi na fakt, że stanowią one pewien unikalny kod – mogą być przecież objęte prawami autorskimi.

Zdecydowanie bardziej korzystnym z punktu widzenia ekonomiki procesowej byłoby, gdyby zautomatyzowana decyzja nie wymagała każdorazowo weryfikacji przez człowieka. Zagwarantować należałoby wtedy prawo strony do wniesienia środka odwoławczego, którego już samo skuteczne wniesienie (bez względu na zasadność), eliminowałoby decyzję z obrotu i kierowałoby sprawę do dalszego rozpoznania, już z pominięciem procesów automatyzacji. Takie rozwiązanie także zyskało poparcie dużej części respondentów.

Nie budzi wątpliwości założenie, że dalsza automatyzacja prawa znacznie przyspieszyłaby postępowanie. Jednak w kwestii poprawy jakości orzecznictwa nie ma zgody respondentów. Zdecydowana część z nich nie jest przekonana, że wskutek wydawania decyzji w sposób zautomatyzowany – linia orzecznicza byłaby bardziej jednolita i charakteryzowałaby się większym obiektywizmem.

5. Uwagi końcowe

Przeprowadzone badania potwierdzają hipotezę, że proces automatyzacji w prawie jest możliwy i akceptowalny, choć nie we wszystkich sprawach administracyjnych czy sądowych. Analiza ankiety pozwoliła także na wysunięcie wstępnych wniosków w zakresie regulacji prawnych, które, zabezpieczając odpowiednio prawa i interesy stron takich decyzji, zwiększyłyby zaufanie społeczeństwa do dalszej informatyzacji w prawie.

Reasumując, wyniki badań, stawiających człowieka w nadrzędnej roli w procesie automatyzacji, okazały się nie tylko potrzebne, ale i satysfakcjonujące. Niewątpliwie, poczynione badania stanowią zaledwie załączek kolejnych,

wnikliwych i szczegółowych analiz. Świadczą jednak o potwierdzeniu kluczowej hipotezy, że to od umiejscowienia człowieka w systemie automatyzacji prawa będzie zależał jej dalszy rozwój.

Bibliografia

Literatura

- Aletras N., Tsarapatsanis D., Preoțiu-Pietro D., Lampos V., *Predicting Judicial Decisions of the European Court of Human Rights: a Natural Language Processing Perspective*, „PeerJ Computer Science” 2016, nr 2, s. 93-109, <https://doi.org/10.7717/peerj-cs.93>.
- Babiński G., *Pytania kwestionariuszowe. Podstawowe podziały i typologie*, [w:] J. Wasilewski (red.), *Wybrane zagadnienia metodologiczno-teoretyczne badań socjologicznych*, Kraków 1984.
- Brennan T., Dieterich B., Breitenbach M., Mattson B., *A Response to “Assessment of Evidence on the Quality of the Correctional Offender Management Profiling for Alternative Sanctions (COMPAS)”*, Traverse City 2009, http://www.northpointeinc.com/files/whitepapers/Response_to_Skeem_Louden_Final_071509.pdf [dostęp: 15.07.2020].
- Goździaszek Ł., *Perspektywy wykorzystania sztucznej inteligencji w postępowaniu sądowym*, „Przegląd Sądowy” 2015, nr 10, s. 46-60.
- Kort F., *Predicting Supreme Court Decisions Mathematically: A Quantitative Analysis of the Right to Counsel Cases*, „American Political Science Review” 2013, t. 51, nr 1, s. 1-12, <https://www.doi.org/pl/10.2307/1951767>.
- Lawlor R.C., *What Computers Can Do: Analysis and Prediction of Judicial Decisions*, „American Bar Association Journal” 1963, nr 4, s. 337-344.
- Lutyńska K., *Pilotaż pogłębiony. Koncepcja, realizacja i analiza materiałów pilotażowych*, [w:] Z. Gostkowski, J. Lutyński (red.), *Analiza i próby technik badawczych w socjologii. Studia pilotażowe i analizy weryfikacyjne*, t. V, Warszawa 1975.
- Popple J., *A Pragmatic Legal Expert System. Applied Legal Philosophy Series*, Dartmouth 1996.
- Segal J.A., *Predicting Supreme Court Cases Probabilistically: The Search and Seizure Cases, 1962-1981*, „American Political Science Review” 2014, t. 78, nr 4, s. 891-900, <https://www.doi.org/10.2307/1955796>.
- Skeem J.L., Loudon J.E., *Assessment of Evidence on the Quality of the Correctional Offender Management Profiling for Alternative Sanctions (COMPAS)*, Davis 2007, <https://ucicorrections.seweb.uci.edu/files/2013/06/CDCR-Skeem->

EnoLouden-COMPASeval-SECONDREREVISION-final-Dec-28-07.pdf
[dostęp: 15.07.2020].

Netografia

Analityka predykcyjna – słownik pojęć, <https://algolytics.pl/analityka-predykcyjna-slownik-pojec/> [dostęp: 18.06.2021].

Automating Society Report 2019, <https://algorithmwatch.org/en/automating-society/> [dostęp: 15.07.2020].

Mileszyk N., Paszcza B., Tarkowski A., *AlgoPolska. Zautomatyzowane podejmowanie decyzji w służbie społeczeństwu*, <https://centrumcyfrowe.pl/algopolska-raport/#landing-page> [dostęp: 11.07.2020].

Predictive Policing. Evaluation des baden-württembergischen Pilotprojekts P4, <https://csl.mpg.de/de/forschung/projekte/predictive-policing/> [dostęp: 15.07.2020].

Rey E., *Predictive Policing with Continued Results*, <https://www.predpol.com/predictive-policing-results/> [dostęp: 15.07.2020].

[Sztuczna Inteligencja]. *Słownik*, <https://www.sztucznainteligencja.org.pl/definicja/sztuczna-inteligencja/> [dostęp: 29.04.2021].

The Use of Pretrial ‘risk assessment’ Instruments: a Shared State of Civil Rights Concerns, <http://civilrightsdocs.info/pdf/criminal-justice/Pretrial-Risk-Assessment-Full.pdf> [dostęp: 29.04.2021].

Wykaz aktów prawnych

Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z dnia 4 listopada 1950 r., Dz.U. 1993 Nr 61, poz. 284.

Rozporządzenie (WE) nr 1896/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z 12 grudnia 2006 r. ustanawiające postępowanie w sprawie europejskiego nakazu zapłaty, Dz.Urz. UE L 399 z 30.12.2006 r., s. 1-32.

Wykaz orzecznictwa

Wyrok Sądu Najwyższego Kanady z 13 czerwca 2018 r. w sprawie *Ewert v. Canada*, 2018 SCC 30, „Supreme Court Reports” 2018, nr 2, poz. 165.